

Journal of Iranian Studies
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 19, No. 38, winter 2021

**An Analysis of the Process of Sanctification of
Tree in the Cultural Sphere of Halil Rood**

Mohsen Akbarizade ¹
Fatemeh Taheri ²

1. Introduction

There are various theories about what is holy and is unholy, and their causative agents. Generally, due to these theories, it can be said that communication with supernatural forces, differentiation, perfectionism, and being free from any contamination, are the most important holy attributes leading to a sense of fear and attraction in believers.

These attributes in the Islamic culture go back to the nature of God, and accordingly, the creatures are sanctified to the extent that they possess this divinity. Based on these definitions, one of the holy manifestations can be the tree. The nature of the tree as a masterpiece of creation has always been admired and respected by various peoples, as much as it has been praised as a totem. Accordingly, this article attempts to examine the concept of holy issue, methods and

*Date received: 26/08/2019

Date accepted: 05/01/2020

¹ **Corresponding author:** assistant Professor of Persian Language and Literature, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Letters and Humanities, University of Jiroft, Iran. Email: botlab2005@yahoo.com

² Ph.D. Candidate of Persian Language and Literature, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Letters and Humanities, University of Hormozgan, Iran, Email: mbotlab@gmail.com

holiness factors of the tree in the popular culture of the people in the field of civilization of Halil Rood.

2. Methodology

According to the field of study of this paper - which is popular culture – the method of collecting data is the field method. In this way, the authors have gathered information on this subject by attending among people and visiting holy places and phenomena. The research method is also descriptive and analytical method. It means that firstly by describing the holy phenomena, the characteristics of the holy trees are shown.

Then we analyze the reason and condition of the holy issue according to a semiotic approach. "Semiotics is the study of everything that points to something else. Semiotics is associated with the production of meaning and representation- as the Meta-analysis- seeking to show how meaning is constructed through the interaction of signs with one another. Meaning is influenced by systems and codes, so it is necessary to reach the methods of meaning, to obtain the codes or systems that govern the phenomena or texts.

Accordingly, the goal of semiotics is to classify and regularize the structure of texts in order to achieve systems that consciously or unconsciously create meaning in the texts. Myth, too, has a very high capacity for semiotic analysis because it wants to provide a symbolic response to ontological and metaphysical ambiguities. Myths consist of signs that symbolically represent the ideal human world. Although different myths differ in details, but derived from human mind, it can admit that they are similar in structure and pattern. The holy issue- as already mentioned - is the basis of religion and mythology, which has manifested itself in various forms and traditions in the mental structure of man and mythology. Accordingly, the semiotics of myth is an attempt to achieve the unifying structure of the human mind and

the integration of its mental products. From a semiotic point of view, any phenomenon that enters into the mythical structure, based on the contradictory structure of the human mind, enters into one of the holy antithetical categories, and accordingly constitutes a part of the myth as a whole. The holy and the unholy are also understood in this way through the contrast.

3. Discussion

Sanctification (holiness) is a kind of cultural process that connects man with the meaningless nature in a supernatural sense. So every sacred thing is as a material symbol that is accompanied by an immaterial (spiritualistic) sign. This transforms sanctification into a process of sign that is achieved through the co-existence and succession of signs. The Sanctification of the tree also has a symbolic mechanism. It means that the tree, through its succession and communion with the sacred phenomenon, transcends its material status and becomes an immaterial (spiritualistic) phenomenon.

Old age and greenness are the factors that can distinguish one tree from the other, and this distinction gives the tree a new and unmistakable image and brings it into the sacred structure. This distinction results in the "perfection" of the tree. One of the trees with this feature is the cypress tree. Being old and green as a distinctive and natural characteristic of the cypress and its association with saints such as Prophet Zoroaster is one of the main factors of sanctification of the cypress in Iranian culture.

Trees and other plants, not through themselves, but for the sake of what they discover, become manifestations of power and take on a sacred aspect as a religious matter. One of these discoveries is the medicinal and medical properties of some trees. Linked to the phenomenon of human life, death, and immortality, this gives the tree a symbolic aspect. Symbolism of the tree with the sacred and the

cosmic issue has appeared in the myths in the form of the body of God in the form of a tree, depicting the plant gods. The medicinal property of the tree is the characteristic that separates and transfers the tree from the natural status to the sacred or holy status.

Any phenomenon can be sanctified by being replaced by the divine, such as the old age and the medicinal properties mentioned before because it indirectly replaces the immortality of God. Sometimes the sanctification (holiness) of the phenomenon is made not by the substitution property, but by the proximity and co-existence of the sign with the sacred or holy issue. Lotus, for example, is sanctified because of its proximity to burial places or Imamzadeh or Ghadamgah for "something else" on it. In other words, by its presence in the proximity of the sacred or holy place and by the natural property of its tree (resurrection) it repeats and renews something superhuman (female fertility) and becomes a symbol and allegory as a matter of divinity.

In the structure of religions, this sanctification (holiness) usually manifests itself in the form of specific individuals (prophets, imams, devotees, etc.). Any phenomenon that somehow falls into the companionship of these people can have the attributes of the sacred or holy issue. The attribution of the palm tree to Ali (AS) is one of the reasons for the holiness of this tree.

In the field of Halil Rood, any tree that is in any way related to the world of the dead and the world of jinn, and in general to the mysterious forces, is taboo and sacred. This means that it simultaneously evokes a sense of admiration and fear. The source of this fear is the belief in the supernatural and evil force that exists in the tree.

4. Conclusion

The main reason of the holiness or sanctification of the tree comes from the natural and intrinsic properties of the tree itself, such as the constant growth, renewal, and greenness of the tree that has led to an animistic and vibrant thinking about it and has found a supernatural power. In some cases, the communion and succession of the holy tree has made it sacred. From a semiotic point of view, it can be said that the meaning of the holiness of the tree is formed by differentiation and difference. That is, the distinction that creates a supernatural belief about the tree and turns it into a sacred concept. The results of this study show that this distinction and holiness in the tree is mostly made through the process of companionship and in some cases by substitution with the sacred issue. Until the tree enters into the sacred structure of myth through the human mind, it is a sign as other signs without any particular meaning, but becomes a holy and meaningful element upon entering the sacred structure. This structural character is not just limited to the tree and can encompass other broader contexts such as place, time, objects, rituals, and so on. In the cultural domain of Halil Rood, this sacred inclusive structure is present.

Keywords: Myth, Sacred, Halil Rood, Tree, Totem

References [In Persian]:

- Ansari, Z., Jamali, A., & Zarei, B. (2015). A study and classification of tree-man mythological idea in folk tales of Hormozgan. *Journal of Mytho-Mystic Literature*. 10 (36), 35-65.
- Cassirer, E. (2008). *The philosophy of symbolic forms* (Y. Mooghen, Trans.). Tehran: Hermes press. [in Persian]
- Chandler, D. (2008). *Semiotics: The basics* (M. Parsa, Trans.), Tehran: Islamic Research Institute for Culture and Thought press. [in Persian]

- Durkheim, E. (2015). *The elementary forms of the religious life* (B. Prahm, Trans.). Tehran: Markaz press. [in Persian]
- Eliade, M. (2008). *The sacred and the profane: The nature of religion* (N. Zangooyi, Trans.). Tehran: Soroush Press. [in Persian]
- Eliade, M. (2010). *History of religious ideas* (J. Sattari, Trans.). Tehran: Soroush press. [in Persian]
- Eliade, M. (2014). *Rites and symbols of initiation: The mysteries of birth and rebirth* (M. Salehi Allameh, Trans.). Tehran: Niloofar press. [in Persian]
- Frazer, J. (2008). *The golden bough: A study in magic and religion* (K. Firoozmand, Trans.). Tehran: Agah press. [in Persian]
- Freud, S. (1983). *Totem and taboo* (I. Bagherpoor, Trans.). Tehran: Asia Press. [in Persian]
- Hemmati, H. (1998). Rudolf Eto'o and the book of the idea of the holy, *journal of Ketab-e Mah-e Din (Monthly Book Reviews)*, (12), 23-26.
- Majidzadeh, Y. (2003). *Jiroft, the oldest civilization in the East*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance Press. [in Persian]
- Pirayesh Shirazi Nejad, M. (2012). Mythological roots and symbolic values of water and trees and the companionship of the Imam Zadeh with them. *Journal of Iranian Studies*, 10 (19), 113-130.
- Vasheghani Farahani, E. (2010). The beginnings of plants in Iranian history. *Journal of Iranian Studies*, (12), 23-26.
- Yahaghi, M. (2007). *Dictionary of myths and fictions in Persian literature*. Tehran: Farhang-e Moaser Press. [in Persian]
- Zomorodi, H. (2001). Holy manifestations of tree. *Journal of the Faculty of Literatures & Humanities*, 4 (4-5), 197-209.
- Zomorodi, H. (2003). *A comparative critique of religions and myths in Shahnameh of Ferdowsi, Khamseh of Nizami and Mantegh al-tair*. Tehran: Zovvar Press. [in Persian]

مجله مطالعات ایرانی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال نوزدهم، شماره سی و هشتم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹

فرایند تقدیس درخت در حوزه فرهنگی هلیل رود

محسن اکبری زاده (نویسنده مسئول)^۱

فاطمه طاهری^۲

چکیده

مقدس، مفهومی است که بر پایه آن، یک پدیده به واسطه ارتباط با نیروهای مافوق طبیعی، متمایز و در نتیجه دارای قوانین ویژه می شود. در حوزه تمدنی هلیل رود، درخت بنا به دلایل گوناگون، تقدسی خاص دارد. در این مقاله تلاش شده تا از طریق مطالعات میدانی و با روشی توصیفی و تحلیلی و رویکرد نشانه‌شناختی، به این پرسش اساسی پاسخ داده شود که دلایل تقدس نشانه‌ها چیست و شیوه انتقال آن به نشانه‌های دیگر، با چه فرایندی شکل می‌گیرد؟ یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که مهمترین شیوه‌های تجلی قداست از طریق هم‌نشینی درخت با امر قدسی صورت گرفته است. کهنسالی و قدمت درخت، ارتباط دادن درخت با فرد مقدس، درخت به عنوان جایگاه اجنه و نیروهای غیبی، هم‌نشینی درخت با مردگان و خاصیت‌های طبیعی و دارویی، از مهمترین عوامل تقدیس درخت در حوزه هلیل رود محسوب می‌شوند.

واژه‌های کلیدی: اسطوره، تقدیس، هلیل رود، درخت، تجلی، توت‌م.

– تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۶/۰۴

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۸/۱۰/۱۵

DOI: 10.22103/jis.2020.14206.1942

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه جیرفت، ایران. botlab2005@yahoo.com

۲. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران. mbotlab@gmail.com

۱. مقدمه

۱-۱. بیان مسئله

در این باره که چه چیزی مقدّس نامیده می‌شود و چه چیزی نامقدّس و عوامل به وجود آوردنده آن، نظریات گوناگونی ارائه شده است. در کل بر اساس این نظریات می‌توان گفت ارتباط با نیروهای مافوق طبیعی، تمایز، کمال و پاکی و مبراً بودن از هرگونه آلودگی، مهم‌ترین ویژگی‌های امر مقدّس است که منجر به نوعی احساس ترس و جذب در باورمندان به آن می‌شود. این ویژگی‌ها در فرهنگ اسلامی به ذات خداوند بر می‌گردد و بر همین اساس، مخلوقات به میزان بهره‌ای که از این خدایی بودن در خود دارند، مجلای قداست می‌گردند. با این تعاریف، یکی از مظاهر تقدّس، می‌تواند درخت باشد. ذات درخت به مثابه شاهکار خلقت همواره مورد تحسین و احترام اقوام مختلف بوده، تا آنجا که در مقام توت‌م ستایش شده است. بر این اساس در این مقاله تلاش شده تا ضمن پرداختن به مفهوم مقدّس، شیوه‌ها و عوامل تقدّس درخت در فرهنگ عامه مردمان حوزه تمدنی هلیل رود بررسی شود. هلیل رود از رودخانه‌های بزرگ و مهم جنوب استان کرمان است که از ارتفاعات شهرستان بافت سرچشمه می‌گیرد و با پیمودن مسیری بیش از ۴۰۰ کیلومتر و عبور از شهرستان‌های جنوبی (جیرفت، عنبرآباد، کهنوج، رودبار، قلعه گنج) به تالاب جازموریان منتهی می‌شود. یافته‌های اخیر باستان‌شناسی نشان داده که یکی از مهم‌ترین و کهن‌ترین تمدن‌های شرق در هزاره‌های قبل از میلاد در کناره‌های این رود شکل گرفته است (ن.ک، معیذزاده، ۱۳۸۲: ۱-۸). این حوزه تمدنی، دارای اشتراکات فرهنگی ویژه‌ای در باورها و اعتقادات است که برخی از آنها ریشه در ناخودآگاه جمعی مردم این مناطق دارد. این اشتراکات به حدی فراوان است که به لحاظ فرهنگی نمی‌توان تمایزی خاص میان شهرستان‌های کرانه هلیل رود متصور شد. به همین دلیل همه این شهرستان‌ها را می‌توان حوزه فرهنگی و تمدنی هلیل رود دانست. وجود این جغرافیای طبیعی در حوزه هلیل - رود (آب فراوان و درختان و محصولات گوناگون) و شاید ارتباطات میان فرهنگی این حوزه با فرهنگ‌های دیگر باعث شده تا درخت هم به عنوان یک پدیده طبیعی و هم به عنوان یک پدیده فرهنگی مورد توجه قرار گیرد و حالتی مقدّس و رازگون به خود گیرد.

۱-۳. پیشینه پژوهش

درباره درخت مقدّس، مطالعات متنوعی صورت گرفته است. علیرضا طاهری در مقاله «درخت مقدّس درخت سخنگو و روند شکل‌گیری نقش واق» به بررسی نقطه مشترک درخت و انسان پرداخته و انعکاس این باورها را در ادبیات داستانی جستجو کرده است. ژاک بروکس در مقاله «درخت مقدّس» به بررسی ریشه‌های تقدّس درخت به واسطه ارتباط با خدایان و ارواح و انسان‌ها پرداخته است. حمیرا زمرّدی در مقاله «تجلیات قدسی

درخت از دیدگاهی اسطوره‌شناختی «جلوه‌های گوناگون تقدس درخت را با نگاهی تطبیقی بررسی کرده است. مهدخت پورخالقی چترودی در مقاله «درخت زندگی و ارزش نمادین و فرهنگی آن در باورها» تلاش کرده تا با نگاهی نمادشناسی، اسطوره‌شناسی و زیبایی‌شناسی رازهای نهفته در درختان را دریابد و آنها را تحلیل و تفسیر کند. ابراهیم واشقانی در مقاله «سرآغاز گیاهان در اساطیر ایرانی»، به نقش اهورایی درختان از جمله نقش آنها در گسترش جهان نیکی و مقابله با اهریمن پرداخته است. نمونه‌های فراوانی از این پژوهش‌ها با رویکردهای گوناگون در مورد درخت صورت گرفته است، اما تا کنون پیرامون تقدس درختان حوزه هلیل‌رود پژوهشی صورت نگرفته است.

۱-۲. هدف و ضرورت پژوهش

مهم‌ترین هدف این پژوهش، توصیف و تبیین قاعده و ساختار مفهوم تقدس در فرهنگ عامه است؛ چراکه در فرهنگ عامه، مفاهیم بنیادین با کمترین دخل و تصرف همراه هستند و با تکیه بر آنها می‌توان ساختار ذهنی انسان اندیشمند و معناساز را درک کرد. کاوش در ساختار ذهنی انسان و چگونگی تقدس و تمایز برخی از پدیده‌ها و شیوه‌های تجلی تقدس، تحلیل تأثیرات تقدس بر باورهای عامیانه و نقش آن در شیوه زیست مردم، چگونگی شکل‌گیری ساختار تقدس در ذهن انسان و گسترش آن به پدیده‌های دیگر همگی از گزاره‌هایی هستند که اهداف این پژوهش را تأیید می‌کنند. ویژه‌ترین ضرورت این پژوهش، نبود و کمبود اطلاعات در زمینه شیوه‌های انتقال تقدس به پدیده‌های گوناگون از دیدگاه نشانه‌شناختی است؛ درحالی‌که در پژوهش‌هایی که در حوزه درخت مقدس انجام شده، بیشتر بر نماد کاوی و بنیان‌های اساطیری-تاریخی توجه شده است. از طرفی وجود نقوش مکرر درختان در آثار به‌دست آمده از حوزه هلیل‌رود- به عنوان یکی از کهن‌ترین خاستگاه‌های تمدن بشری- حاکی از اهمیت درخت در این حوزه است که واکاوی و تحلیل جنبه‌های مختلف آن می‌تواند سهم بسزای درخت را در فرهنگ پیشاتاریخی ایرانی نمایان کند. تقدس این درختان می‌تواند یکی از مهمترین عوامل شکل‌گیری این نقوش باشد که هنوز نمونه‌هایی از این باورها در میان مردمان بومی به خوبی نمایان است.

۴-۱. روش پژوهش

با توجه به حوزه مطالعاتی مقاله حاضر- که فرهنگ عامه است- شیوه گردآوری اطلاعات میدانی است. بدین صورت که نگارندگان با حضور در میان مردم و مراجعه به مکان‌ها و پدیده‌های مقدس، به گردآوری اطلاعاتی در این زمینه پرداخته‌اند. روش تحقیق نیز توصیفی و تحلیلی است. یعنی در ابتدا با توصیف پدیده‌های مقدس، ویژگی‌های درختان مقدس نشان داده شده است. سپس به تحلیل چرایی و چگونگی امر مقدس پرداخته شده است.

بر اساس این مقدمات در این پژوهش تلاش می‌شود تا به این پرسش‌ها پاسخ داده شود که شواهد تقدیس درخت در حوزه هلیل رود کدامند؟ در صورت باور به تقدیس درخت، مهمترین درختان مقدس حوزه هلیل رود کدامند؟ چه عواملی باعث تقدیس این درختان شده است؟ با مقدس شدن درخت، تقدیس آن به پدیده‌های دیگر چگونه تسری می‌یابد؟ بر اساس این پرسش‌ها، خواننده در ضمن این مقاله با عوامل تقدیس و شگردهای انتقال تقدیس از یک پدیده به پدیده دیگر بر اساس رویکردی نشانه‌شناختی روبرو خواهد شد.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. تعریف امر مقدس

امیل دورکیم (Durkheim) و رودولف آتو (Otto) و میرچا الیاده (Eliade) از جمله محققانی هستند که درباره امر مقدس نظریات مبسوطی ارائه داده‌اند. دیگر پژوهشگران نیز تحت تأثیر آرای این سه تن، به مفهوم مقدس پرداخته‌اند. دورکیم، جامعه‌شناس فرانسوی، امر مقدس را اساس و بنیان دین می‌داند و معتقد است که لاهوتی (مقدس) آنهایی هستند که محرّماتی در حمایت از آنها و جداکردنشان وجود دارد و از لحاظ حیثیت و قدرت نسبت به چیزهای ناسوتی برتر شمرده می‌شود (ن.ک: دورکیم، ۱۳۹۳: ۵۰-۵۵). رودولف آتو در کتاب امر قدسی، میان احساس‌های دینی و غیردینی تمایز گذاشته و معتقد است:

احساس‌های دینی که ناشی از معرفت بی‌واسطه با امر قدسی (خدا) است، معمولاً دو ویژگی دارند: یک احساس وحشت دینی و یک احساس جذب و شیفتگی دینی. نزدیک‌ترین مشابه برای احساس وحشت و هراس دینی عبارت است از احساس یک امر غیرعادی و مرموز - احساس یک نفر وقتی موی پشت گردنش (از ترس) راست می‌شود، ترس و لرز هنگام شنیدن داستان جن و روح، و وحشت ناشی از مکانی که در آن روح وجود دارد. احساس جذب و ربایش و ارزش قائل شدن برای یک موجود عینی که احساس مورد بحث را بر می‌انگیزاند، هم میل به رهیافت و برخورد با آن واقعیت را پدید می‌آورد و هم احساس این را که شخص وقتی در ارتباط با آن واقعیت جاذب و رباینده لحاظ می‌شود، هیچ ارزشی ندارد. پس راز آلودگی و هیبتناکی دو جنبه مهم از تجربه امر قدسی است. (آتو، به نقل از همتی، ۱۳۷۷: ۲۳-۲۶).

از نظر الیاده، اساسی‌ترین مفهوم برای تبیین تاریخ دین، مقوله مقدس است. از نظر وی، دو وجه از هستی در جهان وجود دارد: مقدس و نامقدس. وجه مقدس نسبت به نامقدس دارای نظم، هدف، کمال، غنا و قدمت است از همین‌رو انسان دیندار تلاش می‌کند تا خود را به این وجه نزدیک کند. وی بر این اساس و با توجه به تطبیق اساطیر فرهنگ‌های گوناگون، مهم‌ترین ویژگی‌های امر مقدس را شامل: مانایی (جاودانگی)، غریب و ناآشنا بودن، نیرومند و اثربخش، شگرف و اعجاز‌آمیز، زایا، مایه بیم و هراس، رازگون و

سهمگین می‌داند. (ن.ک: الیاده، ۱۳۸۹: ۲۳-۵۱). الیاده با تعمیم تقدس از تجربه دینی به تمامی پدیده‌ها، نظریه «انتقال تقدس» را مطرح می‌کند. از نظر وی «درخت مقدس یا سنگ مقدس به عنوان سنگ یا درخت مورد پرستش واقع نشده‌اند. تقدس مسری است؛ به این معنا که یک شی مقدس می‌تواند به سبب مجاورت و نزدیکی با شیء دیگر آن را نیز مقدس کند» (همان: ۱۳) پس هر تجلی یا انتقال تقدس بر فرض گزینش و جدایی شیء مجلای قداست از تمامی محیط پیرامونش مبتنی است؛ به همین سبب شیء مجلای قداست، دست کم از لحاظ خودش ممتاز و تافته جدا بافته می‌گردد (الیاده، ۱۳۸۹: ۳۳-۳۴).

۲-۲ نشانه‌شناسی و اسطوره‌شناسی

«نشانه‌شناسی، مطالعه هر چیزی است که بر چیز دیگری اشاره دارد. از منظر نشانه‌شناسی، نشانه‌ها می‌توانند به شکل کلمات، تصاویر، اصوات، اطوار و اشیا ظاهر شوند» (چندلر، ۱۳۸۶: ۲۴). در حقیقت نشانه‌شناسی با تولید معنا و بازنمایی در ارتباط است؛ یعنی در مقام یک فراروش تلاش می‌کند تا نشان دهد چگونه معنی از طریق تقابل و ارتباط نشانه‌ها با یکدیگر ساخته می‌شود. معنی تحت تأثیر نظام و رمزگان شکل می‌گیرد، پس لازمه رسیدن به شیوه‌های معنی‌سازی، دستیابی به رمزگان‌ها یا نظام‌های حاکم بر پدیده‌ها یا متون است. بر همین اساس، هدف نشانه‌شناسی طبقه‌بندی و قاعده‌مند کردن ساختار متون است تا بتواند به نظام‌هایی دست پیدا کند که به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه باعث خلق معنی در متون می‌شوند. اسطوره نیز چون می‌خواهد به صورت نمادین به ابهامات هستی‌شناسانه و ماوراءطبیعی، پاسخی روایی بگوید، ظرفیتی بسیار بالا برای تحلیل نشانه‌شناسی دارد.

اسطوره‌ها متشکل از نشانه‌هایی هستند که به نحوی نمادین بیانگر دنیای آرمانی انسانهاست. اگرچه اساطیر گوناگون در جزئیات با همدیگر متفاوتند اما از آنجا که برگرفته از ذهنیت انسان‌اند می‌توان اذعان کرد که در ساختار و الگو به هم شبیه هستند. امر مقدس -چنان که پیش از این نیز اشاره شد- بنیان دین و اساطیر محسوب می‌شود که به اشکال و روایات مختلف در ساختار ذهنی انسان و اساطیر نمود پیدا کرده است. بر همین اساس نشانه‌شناسی اسطوره تلاشی است برای رسیدن به ساختار وحدت بخش ذهن انسان و یکپارچگی تولیدات ذهنی وی. از منظر نشانه‌شناسی، هر پدیده‌ای که وارد ساختار اسطوره‌ای شود بر پایه ساختار تقابلی ذهن انسان، وارد یکی از دسته‌های متضاد مقدس یا نامقدس می‌شود و بر همین اساس به عنوانی جزئی از کلیت اسطوره دارای معنی و ارزش می‌شود. مقدس و نامقدس نیز در این شیوه، از طریق تقابل معنی می‌یابند.

۲-۳. عوامل تقدیس

مقدس، از یک منظر بر ساخته‌ای ذهنی و قراردادی است؛ یعنی این گونه نیست که ابتدا عینیت و حقیقت مقدس در طبیعت موجود باشد و سپس کشف گردد؛ بلکه امر مقدس ساخته و پرداخته ذهنیت انسان و به ویژه زبان است. از این رو در پراکندگی امر مقدس و تجلی آن از یک پدیده به پدیده دیگر نیز نوعی نسبیّت و قراردادی بودن مشاهده می‌شود. در حقیقت، مقدس شدن نوعی فرایند فرهنگی است که انسان، طبیعت بی‌معنا را به معنایی فراطبیعی پیوند می‌دهد. پس هر امر مقدس شده، نوعی نشانه ناسوتی است که با نشانه‌ای فراطبیعی و لاهوتی هم‌نشین شده است. این امر، تقدیس را به فرایندی نشانه‌ای تبدیل می‌کند که از طریق هم‌نشینی و جانشینی نشانه‌ها با یکدیگر حاصل می‌شود. تقدیس درخت نیز سازوکاری نشانه‌ای دارد، یعنی درخت به واسطه جانشینی و هم‌نشینی با پدیده مقدس، از ساحت ناسوتی و مادی خود فراتر می‌رود و تبدیل به امری لاهوتی می‌شود. یاحقی اعتقاد دارد:

در تفکر ایرانی اسلامی «درخت نه تنها از آن جهت به زندگی انسان وابسته است که آدم در بهشت از درخت معرفت تناول کرد و به زندگی پینا شد، بلکه وقتی به زمین هم هبوط کرد به ویژه در مناطق خشک و کویری آن را مایه حیات و زندگانی یافت و به قداست و اهمیت آن اعتقاد پیدا کرد. بی‌جهت نیست که تبار و دودمان انسانها را با درخت (شجره نسب) مشخص می‌کنند و در معابد هم قداست و حرمت تمام یافته» (یاحقی، ۱۳۸۶: ۳۵۲).

با این مقدمات می‌توان گفت هر پدیده‌ای که در زبان و ذهنیت انسان مطرح شود، قابلیت تجلی تقدیس را دارد. کافی است این نشانه جنبه‌ای استعلایی و فراطبیعی به خود بگیرد.

۲-۳-۱. کهن سالی و جانشینی با الوهیت

کهن سالی و سرسبزی عواملی هستند که می‌توانند یک درخت را از دیگر درختان متمایز کنند و همین تمایز وجهه‌ای نامأنوس و نو به درخت می‌بخشد و آن را وارد ساختار مقدس می‌کند. این تمایز منجر به «کمال» درخت می‌شود.

کمال، موجب دهشت است و تبیین خوبی را که حتی متمدن‌ترین جوامع از قدیس یا نابغه دارد در همین ارزش قدسی یا جادویی و سحرانگیز کمال باید جست. کمال و تمامی، آن جهان ما نیست.

چیزی سواي این جهان است و از جای دیگر آمده و به عالم ما راه یافته است. (الیاده، ۱۳۸۹: ۳۴)

یکی از درختانی که چنین ویژگی را دارد، درخت سرو است. درخت سرو، به دلیل سبزی همیشگی‌اش، در بینش اساطیری نماد جاودانگی است و به تعبیری «ظاهراً سرو مظهر ایزد مهر به شمار می‌آمده» (پیرایش، ۱۳۹۰: ۱۱۹). کهنسال بودن و سرسبزی در مقام

ویژگی‌های متمایزکننده و طبیعی سرو و از طرفی هم‌نشینی آن با قدیسی چون زرتشت پیغمبر از عوامل اصلی تقدس سرو در فرهنگ ایرانیان است که نمود بارز و مشهود آن در حوزه هلیل رود مشاهده می‌شود. سروی کهنسال و سرسبز در روستای سروتومین (sarv-e-tomin) از توابع جیرفت واقع در جبالبارز شمالی وجود دارد که حرمت و قداستی خاصی یافته است، به همین دلیل مردم این روستا هیچ‌گونه بی‌احترامی به آن را بر نمی‌تابند. مردم میوه این درخت (سول) - که احتمالاً شکل مقلوب سرو است - را به عنوان تبرک و با احترام فراوان در منزل نگهدای یا همراه با خود حمل می‌نمایند، چون معتقدند آنها را در مقابل حوادث محافظت می‌کند.

این درخت را با دیواری از سایر درختان جدا کرده‌اند (طبقه بندی و تمایز). به همین دلیل زمان ورود به این مکان - که برای مشروع‌سازی اسلامی، زیارتگاه امیرالمومنین نیز نامیده می‌شود - باید حتماً کفش‌های خود را بیرون آورند و بعد از خواندن دعا و ذکر حاجات با بستن نخ یا تکه پارچه‌ای امید آن را دارند که بعد از برآورده شدن حاجات باز گردند و آن گره را باز کنند.

شکستن شاخه این درخت و یا هر گونه بی‌احترامی به آن را ممنوع می‌دانند و کسی که چنین عملی را مرتکب شود، دچار شر، بلا و یا مصیبتی خواهد شد.

نکته قابل توجه درباره این اعتقادات، تغییر کارکرد درخت یا دگردیسی است. درخت سرو بنا به هر دلیلی چه درونی (سرسبزی، کهنسالی) و چه بیرونی (ارتباط با شخص مقدس)، کارکرد طبیعی خود را از دست داده و بنا به تعاملاتی که با بافت و ساختار تقدس پیدا کرده، کارکردی غیرطبیعی و ماورایی یافته است. درخت در این ساختار، از یک شیء منفعل و تحت اختیار و تسلط انسان فراتر رفته و تبدیل به نشانه‌ای پویا و معنا ساز شده است. بر همین اساس، کارکرد مادی آن ضعیف شده، و کارکرد الوهیتی آن برجسته شده است. سرو در فرآیند تعاملی با فرهنگ و باورهای حوزه هلیل رود، وارد نوعی تعامل بینامتنی با ساختار و باورهای مقدس می‌شود و علامت‌های وجودشناختی خود را جابه جا می‌کند تا جایی که دیگر سرو بودن آن مهم نیست بلکه کارکردهای تقدس آن برجسته می‌شود. بر این اساس می‌توان تقدس را یک فرایند انتقالی و نشانه‌شناختی دانست که بر پایه آن یک پدیده و نشانه از بافتی به بافتی دیگر منتقل می‌شود و ارزش‌های معنایی و کارکردی جدیدی کسب می‌کند.

این تغییر کارکرد در سرو تومین، تحت عنوان محافظت و برکت خود را نشان داده است؛ یعنی درخت بودگی سرو به حاشیه رفته و جنبه قدسی و رازآلود و توتمی درخت برجسته شده است. نذر کردن برای درخت جهت برکت محصولات، قربانی کردن گاو و گوسفند،

همراه بردن دانه‌های سرو به عنوان محافظ و حرز، در دهان گذاشتن خاک زیر سرو برای شفا یافتن و... همگی از نتایج تقدس این درخت در این روستا است.

۲-۳-۲. خاصیت دارویی

درخت و رستنی‌های دیگر نه به واسطه خودشان، بلکه به خاطر چیزی که مکشوف می‌کنند، نمودگار قدرت می‌شوند و به عنوان یک موضوع مذهبی جنبه تقدیس به خود می‌گیرند. یکی از این مکشوفات، خاصیت دارویی و پزشکی برخی از درخت‌هاست. این موضوع چون با پدیده مرگ و حیات انسان و جاودانگی پیوند می‌خورد، به درخت جنبه‌ای نمادین و رمزی می‌دهد. تقارن درخت با امر مقدس و کیهانی، در اساطیر به شکل تجسد خدا در قالب درخت نمودار شده، خدایان نباتی را به تصویر کشیده است.

خاصیت دارویی درخت همان مشخصه‌ای است که باعث تفکیک و انتقال درخت از ساحت طبیعی به ساحت فرهنگی می‌شود. در این انتقال، درخت بودگی تبدیل به نماد و نشانه‌ای از باورها و اعتقادات ماورائی می‌شود.

در مناطق گرمسیر حوزه هلیل رود، درختچه‌ای بیابانی و بسیار تلخ به نام «گرک» (استبرق) وجود دارد. خواص دارویی این درختچه باعث شکل‌گیری افسانه‌ها و باورهایی درباره آن شده است تا جایی که یا جانداربخشی عنوان «مُلا گرک» را به آن داده‌اند. مُلا به افراد باسوادی گفته می‌شود که به واسطه آگاهی به ادعیه و کتب مذهبی، از وی جهت مداوای بیماریها درخواست دعانویسی می‌کنند.

این اعتقاد نیز وجود دارد که در صورت بروز شکم‌درد یا بیماری‌های دیگر، فرد بیمار اگر یکی از شاخه‌های این درخت را بر روی زمین بخواباند و سنگ و کلوخی را روی آن بگذارد (نوعی دخیل بستن) بعد از مدت کوتاهی بیماری وی بهبود می‌یابد. یا حتی در برخی از مناطق حوزه هلیل رود، این درخت جنبه توتمی به خود گرفته و بر این باورند اگر فرد بیمار سه مرتبه این درخت را طواف کند، شفا می‌یابد. این خاصیتی که درختان دارویی از خود نشان می‌دهند، حاکی از الوهیتی است که یک حالت وجودی متفاوت از وضعیت بشری را به نمایش می‌گذارد و به درخت نیرویی جادویی می‌بخشد که از دسترس انسان به دور است. برای این قضیه می‌توان تحلیلی اسطوره‌ای تر نیز مطرح کرد.

این جنبه الوهیتی و تقدسی در درخت نمایانگر چندریخت‌بودن آنها و توانایی‌شان برای وجودداشتن همزمان در سطوح مختلف هستی است. این تلفیق گیاه با خاصیت الوهیتی، به پیوندهایی غیرقابل درک میان خدایان و بعضی جانوران و گیاهان خاص اشاره دارد- انگار این خدایان در بخشی از زندگی‌شان که برای انسان‌ها ناشناخته است، حیاتی سرّی در هیات جانوران و گیاهان داشتند. (الیاده، ۱۳۹۲: ۱۲۳)

درختان دارویی چون به نحوی غیرمستقیم انسان را با ویژگی خدایی یعنی همان بی‌مرگی یا نامیرایی یا تجدید جوانی و عمر دراز پیوند می‌دهند، جنبه تقدیس به خود گرفته‌اند و در ساختار کیهان‌شناختی مذهبی قرار می‌گیرند.

۲-۴. خاصیت هم‌نشینی انتقال تقدس به درخت

هر پدیده به واسطه جانشین شدن با امر الهی می‌تواند مقدس شود مانند کهنسالی و خاصیت دارویی که به آنها اشاره شد؛ چراکه به صورت غیر مستقیم جانشین نامیرایی و قدیم‌بودن خدایان شده است. گاه تقدس پدیده نه به واسطه خاصیت جانشینی، بلکه به واسطه مجاورت و هم‌نشینی نشانه با امر قدسی، صورت می‌گیرد. جیمز فریزر از این هم‌نشینی تحت عنوان «جادوی مسری» یاد می‌کند.

وی اعتقاد دارد «در ساختار مذهب و جادو، چیزهایی که زمانی مجاور و پیوسته به هم بوده‌اند، بعدها نیز اگر کاملاً از یکدیگر جدا شده باشند، چنان رابطه‌ای همدلانه با هم خواهند داشت که هر چه بر یکی واقع شود، اثر مشابهی بر آن دیگری خواهد گذاشت» (فریزر، ۱۳۸۷: ۱۰۴).

این شیوه انتقال و تجلی تقدس از یک نشانه به نشانه دیگر، یکی از شیوه‌های متداول در تقدیس نشانه‌ها در حوزه هلیل‌رود است.

۲-۴-۱. هم‌نشینی با زیارتگاه‌ها و قدمگاه‌ها

طبق باور و اعتقادات مردم این منطقه، گنارهای تنومندی که در اطراف قدمگاه‌ها و زیارتگاه‌ها قرار دارند، جزو اموال این بقاع متبرکه و از این نظر قابل احترامند. درخت گنار کهنسالی در بهشت زهرای شهرستان عنبرآباد در مجاورت امامزاده وجود دارد که اعتقاد بر آن است که با توسل به آن می‌توان به حاجات خود به‌ویژه بارداری و زاینده‌گی دست یافت. قدرت درخت در بارور کردن زنان، ریشه‌ای اسطوره‌ای دارد و نمونه‌های آن در فرهنگ‌ها و باورهای گوناگون دیده می‌شود (ن.ک: انصاری و زارعی، ۱۳۹۳: ۷-۱۰). در تمامی باورها، وجود این قدرت نتیجه نوعی انتقال نشانه‌شناسیک است که یا به خاطر خاصیت طبیعی درخت (شکل خاص، تمایز میوه و...) است، یا به واسطه هم‌نشینی درخت با امری مافوق طبیعی.

درخت گنار به واسطه هم‌جواری با مدفن امامزادگان یا قدمگاه‌ها به خاطر «چیز دیگری» که در خود دارد و آن را آفتابی می‌کند، مقدس می‌شود. به تعبیری دیگر هم به واسطه حضورش در هم‌جواری با امر مقدس و هم به واسطه خاصیت طبیعی درخت بودگی‌اش (تجدید حیات) چیزی مافوق بشری (قدرت باروری زن‌ها) را تکرار و تجدید می‌کند و تبدیل به رمز و تمثیلی می‌شود که الوهیت را در خود جای داده است. تقدس

این درخت‌ها را می‌توان موضعی و محلی دانست، چرا که برای فرهنگ‌های دیگر دریافتنی و قابل دستیابی نیستند و سرانجام هم در همان فرهنگ منسوخ گشته و از رواج می‌افتند.

۲- ۴- ۲. درخت و فرد مقدّس

اشاره شد که عامل تقدّس، امری متعالی و برتر از طبیعت است. در ادیان توحیدی، خدا منشأ همه تقدّس‌هاست و هر آفریده، بر اساس میزان برخورداری از الوهیت، مقدّس می‌شود. در این میان برخی از آفریده‌ها (انسان، طبیعت و...) به دلیل ارتباط خاص، تقدّسی ویژه کسب می‌کنند، پس تقدّس خود دارای سلسله‌مراتبی است. در ساختار ادیان، این تقدّس معمولاً در قالب افراد خاصی (پیامبران، امامان، عابدان و...) متجلی می‌شود. هر پدیده که به نحوی مشمول هم‌نشینی با این افراد شود، می‌تواند ویژگی‌های امر مقدّس را به خود بگیرد.

درخت نخل یکی از پرکاربردترین درخت‌های بومی حوزه هلیل رود است. از مهمترین دلایلی که باعث تمایز این درخت از درختان دیگر شده، خاصیت‌های طبیعی آن است. نخل، درختی است که در بین درختان بیشترین شباهت را به انسان دارد، اگر درختی را از کمر قطع کنند بازهم رشد می‌کند اما درخت نخل را اگر قطع کنند می‌میرد. بر اساس این شباهت، واحد شمارش درخت نخل، نفر است. مردم جنوب کرمان و حوزه هلیل رود بر این عقیده‌اند که خرماي زرد، منسوب به حضرت علی است و خرماي سرخ، کاشته غلامش قنبر. انتساب وجود نخل به حضرت علی (ع) یکی از دلایل تقدّس این درخت است. با این مقدمات می‌توان درخت نخل را از نشانه‌های عالی امر مقدّس محسوب کرد چرا که از یک سو به صورت خودبسنده، در خود ویژگی‌های تمایز و جلوه‌هایی از تقدّس را دارد (انسان‌پنداری) و هم به صورت ضمنی (ارتباط با فرد مقدّس) به مدلول‌هایی مقدّس اشاره دارد.

معنای ضمنی تقدّس از تمامی این نشانه‌ها خود را آشکار می‌کند و تقدّس را به حدی از شفافیت می‌رساند که گویی با نشانه‌ای خودانگیخته و بی‌واسطه روبرو هستیم. خاصیت تقدّس نخل، حاصل پیوستگی ویژگی‌های مختلفی است که مجموعاً یک ساختار را شکل داده است، یعنی شکل‌گیری تقدّس، حاصل هم‌نشینی عناصر گوناگونی است که هر عنصر به تنهایی نمی‌تواند آن را آشکار کند؛ بلکه تقدّس را باید در همبستگی و پیوستگی کل مجموعه جست و جو کرد.

در جای جای حوزه تمدنی هلیل رود، درختانی وجود دارد که در گذشته، با سنگ‌چین دایره‌ای محصور شده و برای آن درب تعبیه کرده‌اند. ارتفاع این سنگ‌چین‌ها تقریباً به یک متر می‌رسد. مردم قدیم بر این باورند که این سنگ‌چین‌ها به واسطه انسان‌هایی پاک و باورمند درست شده‌اند. از این رو وقتی به نزدیکی این درختان می‌رسیده‌اند، گوشه دامن

یا پیراهن خود را پاره می کردند و به نیت برآورده شدن حاجات خود به درخت می بستند. این محوطه های سنگ چین به پیرلته^۱ مشهورند. نمونه ای از این پیرلته ها در تمامی حوزه هلیل رود وجود دارد و کارکرد همه این درختان شفابخشی است. در همه این موارد، ساختار توزیعی امر مقدس باعث شده تفاوت وجودی میان درخت و انسان از میان برداشته شود و آنها به هم متصل گردند.

۳- ۴- ۲. درخت، تابو و قداست

در ساختار اندیشه اسطوره ای، هر پدیده به واسطه تأثر بی واسطه حسی ای که در آگاهی انسان ایجاد می کند، وجود خویش را به اثبات می رساند. این پدیده ها، قلمرو خود بسامان و خودمحسوس را شکل می دهند که از طریق آن با محتویات وجود تجربی و امور عام روزانه متمایز می گردند. این محتویات آگاهی اسطوره ای از طریق تعالی (transcend) یافتن، با آگاهی دینی پیوند می یابند. وجود محض بی واسطه این محتویات دارای رمز و رازی است که هم از طرفی امر متعالی را آشکار می کند و هم آن را مخفی می کند. همین وجه دوگانه است که به محتوای اسطوره ای - دینی خصلتی اساسی یعنی مقدس بودن را می بخشد (ن. ک: کاسیرر، ۱۳۸۷: ۱۴۰-۱۴۲). براین اساس هر محتوایی هرچند که ناچیز و حقیر هم باشد می تواند مقدس شمرده شود به شرط اینکه از لحاظی مورد توجه و اشتیاق اسطوره قرار بگیرد.

یکی از دلایل اسطوره ای شدن و به تبع آن مقدس شدن پدیده های محسوس، ارتباط یافتنشان با امری نامحسوس و رمزآلود است. ترس، امید، خوف و تحسین، عواطف متضادی هستند که هنگام برخورد انسان با چنین امری بروز پیدا می کنند که تقریباً نمایانگر شکل گیری اندیشه تابو در ساختار اسطوره است. فروید اعتقاد دارد هر چیزی که دارای خاصیت اسرارآمیز و یا منشأ و سرچشمه آن باشد تابو به حساب می آید. به معنی دقیق کلمه هر چیزی که مقدس و برتر از کیفیت عادی و در عین حال خطرناک، پلید یا اسرارآمیز باشد، تابو شمرده می شود (ن. ک: فروید، ۱۳۶۲: ۲۷-۳۵).

در حوزه فرهنگی هلیل رود نیز هر درختی که به نحوی با دنیای مردگان و اجنه و به طور کل با نیروهای مرموز و غیبی در ارتباط باشد، جنبه تابویی و مقدس به خود گرفته است و می گیرد، یعنی همزمان باعث برانگیختن حس تحسین و ترس می شود. منبع این ترس، اعتقاد به نیرویی ماورایی و شیطانی است که در درخت وجود دارد و بر همین اساس هرگونه تعدی و بی حرمتی به تابو باعث برانگیختن این خشم شیطانی و در نتیجه بروز حوادث و عواقبی وخیم می شود.

در چین از زمان های دیرین رسم بود که کنار گورها درخت بکارند تا روح مردگان را نیرو دهد و به این ترتیب جسد را از تباه شدن باز دارد و چون فکر می کردند که سرو همیشه سبز و کاج بیشتر از

۴۲/ فرایند تقدیس درخت در حوزه فرهنگی هلیل رود

سایر درخت‌ها نیروی حیات دارند، برای این کار ترجیح داده می‌شدند. بدین‌سان درختانی که در گورستان‌ها می‌رویند، گاهی با ارواح مردگان یکسان پنداشته می‌شوند. (فریزر، ۱۳۸۷: ۱۵۸)

این باور در حوزه هلیل‌رود نیز رواج دارد و بازماندگان متوفی، معمولاً کنار قبر درختی را می‌کارند. بر همین اساس درختان قبرستان را با مرده مرتبط و یکی می‌دانند. طبق اعتقادات این حوزه، مرده دارای نیروهای ماوراطبیعی است که حتی می‌تواند زندگان را به سمت خود بکشد، از این‌رو مرده دارای نیرویی تابویی است که باعث ترس و احترام می‌شود. درختی که نیز در قبرستان می‌روید به واسطه خاصیت هم‌نشینی و انتقال قدرت تابویی، نیروی مرده و تابو را در درون خود دارد و همین امر باعث تابوشدن درخت نیز می‌شود. پس هم‌جواری درخت با تابو باعث سرایت و انتقال تابو می‌شود؛ در نتیجه، درخت، خود مرده است و هرگونه بی‌حرمتی به آن باعث برانگیختن نیروهای شیطانی و عواقب وخیم می‌شود. طبق این باور ناخودآگاهانه است که کسی جرئت قطع کردن درخت در قبرستان را ندارد؛ چراکه تبعات شومی را در پی خواهد داشت.

گاه تابوشدن درخت به واسطه اعتقاد به وجود پریان و اجنه در درخت است که این امر در حوزه هلیل‌رود از غلبه معنی‌داری برخوردار است. یونانیان می‌گفتند دریاها، (daryade) رب النوعی که نام دیگرش نمف (numphe) است در جنگل‌ها می‌زید و موکل درختان و نگاهبانان بیشه‌زاران است. این موجودات در درخت سکنی دارند و مقرر بوده است که اقامتگاه ثابت این الهگان ظریف، زیر پوست درختان جنگلی است.

در قرون وسطی نیز باور بر این بوده است که درخت، منزل پریان است از این‌رو در نزدیکی هر روستا، درخت پریان یافت می‌شد که آن را با تاج گل می‌آراستند و دختران جوان روستا در اطرافش به رقص و پایکوبی می‌پرداختند. بعضی از اقوام نیز دعوی داشتند که در زمزمه برگ‌ها، طنین آوای خدایان را می‌شنوند از این‌رو با شنیدن صدای برگ‌ها از آینده خبر می‌دادند و غیب‌گویی می‌کردند (زمردی، ۱۳۸۲: ۱۸۶).

در هلیل‌رود نیز اعتقاد بر این است که جن‌ها در گزها زندگی می‌کنند. در یکی از روستاهای اطراف جیرفت زیارتگاهی حول یک درخت با نام کهگم وجود دارد که در اعتقاد عامه، افراد هنگام غروب به تنهایی از آنجا نباید عبور کنند زیرا دچار جن‌زدگی می‌شوند. مردم این منطقه بر این باورند که درخت کنار شوم است و اجنه در اطراف این درخت زندگی می‌کنند. نکته مشترک و قابل توجه در این باورها این است که معمولاً جن در درختانی زندگی می‌کند که انبوه هستند و درجایی دور از رفت و آمد انسانها قرار دارند. پس فضاهای مبهم به واسطه همین وضعیت نامفهوم با جنیان مرتبط می‌شوند. همین ابهام و انبوه درختان باعث تمایز این درختان از دیگر درخت‌ها و در نتیجه ایجاد یک حصار تابویی می‌شود. هرگونه ارتباط با این درختان تابویی، باعث ممنوعیت‌های جدیدی

برای فرد جن زده می شود. فی المثل فردی که به هر نحوی جن زده شده است از خوردن برخی خوراکی‌ها مانند لبنیات و ترشی‌جات منع می شود؛ چرا که در باورهای عامیانه، این خوردن باعث غلبه جن بر فرد و در نتیجه مرگ وی می شود. با این شاهد مثال‌ها می توان گفت که تقدس، امری عینی و مطلق نیست؛ بلکه به منزله فرمی از اندیشه است که ویژگی‌هایی چون نسبی بودن، تجدید و نوزایی و تعمیم دارد.

۳. نتیجه گیری

علت عمده تقدس درخت به خصوصیات طبیعی و ذاتی خود درخت برمی گردد؛ یعنی عواملی چون رویش مدام، تجدیدشوندگی و سرسبزی باعث شده نوعی تفکر آنیمستی و جاندار پنداری درباره آن شکل بگیرد و نیرویی ماوراطبیعی پیدا کند. در مواردی نیز، هم‌نشینی و جانشینی درخت با امری مقدس باعث تقدیس آن شده است. خاصیت دارویی درخت و کهنسالی و سرسبزی از جمله مؤلفه‌های طبیعی درخت هستند که به صورت ضمنی، جانشین نامیرایی و قدیم‌بودن خداوند در اساطیر می شود و همین امر باعث تمایز و تقدس یک درخت خاص می گردد. در برخی موارد نیز درخت به واسطه هم‌نشینی شدن با امری مقدس به این تقدس دست پیدا می کند که همجواری با امامزاده یا قدمگاه و ارتباط با فرد مقدس یا نیروهای غیبی همچون ارواح و اجنه از جمله این دلایل هستند. در این موارد درخت نماد الهه‌ای زمینی می شود که مردم می توانند با توسل و دخیل جستن به آن به رفع و دفع مشکلات و بیماری‌های خود پردازند.

در حوزه فرهنگی هلیل رود، درختانی چون کرک، گنار، کهور، گز و سرو، معمولاً بیشتر مجلای قداست شده‌اند. از نگاه نشانه‌شناختی، می توان گفت معنای تقدس درخت از طریق تمایز و تفاوت شکل می گیرد؛ یعنی تمایزی که باعث ایجاد نوعی باور ماورایی در مورد درخت شود و آن را به مفهومی مقدس تبدیل می کند. نتایج این تحقیق نشان می دهد که این تمایز و تقدس در درخت بیشتر از طریق فرایند هم‌نشینی و در مواردی نیز به واسطه جانشینی با امر قدسی صورت می گیرد. درخت تا زمانی که از طریق ذهنیت انسان وارد ساختار قدسی اساطیر نشود، نشانه‌ای است چون دیگر نشانه‌ها که دلالت معنادار خاصی ندارد؛ اما به محض ورود به ساختار تقدس، خود به عنصری مقدس و معنامند تبدیل می شود. این خصلت ساختاری فقط منحصر به درخت نیست و می تواند مصادیق گسترده دیگری مانند مکان، زمان، اشیا، آیین‌ها و... را در بر بگیرد. در حوزه فرهنگی هلیل رود این ساختار فراگیر مقدس در مورد پدیده‌های گوناگون ساری و جاری است.

یادداشت‌ها

۱. لته به معنای تکه ای از پارچه است

کتابنامه

- الیاده، میرچا. (۱۳۸۷). *مقدس و نامقدس*. ترجمه نصرالله زنگویی. چ دوم. تهران: سروش.
- الیاده، میرچا. (۱۳۸۹). *رساله در تاریخ ادیان*. ترجمه جلال ستاری. چ اول. تهران: سروش.
- الیاده، میرچا. (۱۳۹۲). *آیین‌ها و نمادهای تشرف*. ترجمه مانی صالحی علامه. چ اول. تهران: انتشارات نیلوفر.
- انصاری، زهرا، جمالی عاطفه و بدریه زارعی. (۱۳۹۳). «بررسی و طبقه‌بندی انگاره اساطیری درخت-مرد در قصه‌های عامیانه هرمزگان». *نشریه ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی*. س ۱۰، ش ۳۶، ۳۵-۶۵.
- پیرایش شیرازی نژاد، مژگان. (۱۳۹۰). «ریشه‌های اساطیری و ارزش‌های نمادین آب و درخت و هم‌نشینی امام زاده‌ها با آنها»، *مجله مطالعات ایرانی*، س ۱۰، ش ۱۹، ۱۱۳-۱۳۰.
- چندلر، دانیل. (۱۳۸۶). *مبانی نشانه‌شناسی*. چ اول. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.
- دورکیم، امیل. (۱۳۹۳). *صور بنیانی حیات دینی*. ترجمه باقر پرهام. چ پنجم. تهران: مرکز.
- زمردی، حمیرا. (۱۳۸۲). *نقد تطبیقی ادیان و اساطیر در شاهنامه فردوسی، خمسه نظامی و منطق‌الطیر*. چ دوم. تهران: زوار.
- زمردی، حمیرا. (۱۳۸۰). «تجلیات قدسی درخت». *ضمیمه مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران*. س ۴، ش ۴، ۱۹۷-۲۰۹.
- فروید، زیگموند. (۱۳۶۲). *توتم و تابو*. ترجمه ایرج پورباقر. چ اول. تهران: نشر آسیا.
- فریزر، جیمز جرج. (۱۳۸۷). *شاخه زرین*. ترجمه کاظم فیروزمند. چ اول. تهران: آگاه.
- کاسیرر، ارنست. (۱۳۸۷). *فلسفه صورتهای سمبلیک*. ترجمه یدالله موقن. ج دوم، چ دوم. تهران: هرمس.
- مجیدزاده، یوسف. (۱۳۸۲). *جیرفت کهنترین تمدن شرق*. چ اول. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- واشقانی فراهانی، ابراهیم. (۱۳۸۹). «سرآغاز گیاهان در اساطیر ایرانی» *مجله مطالعات ایرانی*. دانشگاه باهنر کرمان. ش ۱۷، ۲۳۷-۲۶۲.
- همتی، همایون. (۱۳۷۷). «رودولف اتو و کتاب مفهوم امر قدسی» *نشریه کتاب ماه دین*. ش ۱۲، ۲۳-۲۶.
- یاحقی، محمد جعفر. (۱۳۸۶). *فرهنگ اساطیر و داستان‌واره‌ها در ادبیات فارسی*. چ اول. تهران: فرهنگ معاصر.